

شناسایی گیاهان رنگده و نحوه رنگرزی طبیعی الیاف پشم در غرب ایران، کردستان

محمدرضا شهرکی^۱، سید یعقوب حسینی^۲، ساریسا احمدی^۳

۱- باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد

۲- کارشناس اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان

۳- دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

چکیده

دانش بومی، راه حل هایی هستند که به صورت تجربی در طول سالیان متمادی، به وسیله انسان ها نسل به نسل جهت حل مشکلات خود به وجود آورده اند. به طوری که با مرگ هر یک از این افراد، دانش تجربی و سنتی آن ها نیز به سرعت از بین می رود. تحقیق حاضر در غرب ایران در منطقه سراب شهرک علیا، از استان کردستان، به بررسی دانش بومی و سنتی مردم درباره شناسایی برخی از گیاهان رنگده و نحوه استفاده آن ها در صنایع رنگرزی پرداخته است. در این تحقیق پژوهش سعی شد تا با استفاده از روش های مصاحبه و مشاهده همراه با مشارکت، اطلاعات لازم جمع آوری شده و مستندسازی گردد. در نهایت تمامی اطلاعات دسته بندی، تنظیم و تدوین گردید. با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق گونه های گیاهی رنگده شناسایی و معرفی شدند. همچنین یافته ها حاکی از آن است که مردم منطقه مورد مطالعه نسبت به گیاهان مورد استفاده در رنگرزی و نحوه تهیه رنگ اطلاعات خوبی داشته اند.

واژه های کلیدی

دانش سنتی، گیاهان رنگده، رنگرزی، استان کردستان.

مقدمه

استفاده از رنگ های طبیعی در رنگ آمیزی الیاف طبیعی مانند پشم، پنبه، ابریشم و چرم و همچنین به کار بردن دستورالعمل ها و روش های سنتی در این زمینه به گذشته خیلی دور بر می گردد [۱ و ۲]. به طوری که از دیرباز تا کنون گیاهان رنگده در صنایع رنگرزی جایگاه ویژه ای داشته و بدون شک می توان گفت، از زمانی که بشر رنگ را شناخت، با گیاهان رنگزا نیز آشنا شد. پس از گذشت قرن ها و اوج پیشرفت های صنعتی و فنی، بسیاری از مواد اولیه رنگرزی که امروزه به عنوان رنگ شیمیایی به کار می رود، ریشه گیاهی دارند. به علاوه سنتز هر طیف رنگ طبیعی، هم دشوار و هم پرهزینه است که خود دشواری جدیدی در ترکیب ایجاد می کند. همچنین با توجه به تنوع رنگ و جلایی که در رنگ های طبیعی به وجود می آید، رنگ های طبیعی مدنظر قرار گرفته و از ارزش والایی برخوردار گشته است. رنگ های طبیعی مشتق شده از گیاهان و جانوران هستند که غیرسمی و غیر سرطانزا می باشد. علاوه بر این، رنگ های طبیعی در مقایسه با رنگ های مصنوعی سازگاری بیشتری با محیط زیست دارند

به طوری که گزارش شده است که برخی از گیاهان دارای خواص ضد UV و ضد میکروبی هستند [۳، ۴ و ۵]. همان طور که روند کنونی در سراسر جهان به سمت استفاده سازگار با محیط زیست است، لذا تقاضا برای رنگ های طبیعی روز به روز در حال افزایش است [۶]. اما انتخاب رنگ های متعدد، دسترسی آسان و همچنین زمان کمتر در آماده سازی رنگ ها، باعث شده تا رنگ های مصنوعی نسبت به رنگ های طبیعی مورد استفاده بیشتری قرار گیرند [۷]. رنگرزی سنتی با وجود تفاوت هایی که در مناطق مختلف وجود دارد، دارای فرمول مشخصی است. الیافی که با مواد گیاهی رنگرزی می شود دارای نوعی جذابیت و زیبایی است که به مرور زمان و در اثر استفاده و قرار گرفتن در معرض نور و مواد قلیایی و غیره نه تنها از ارزش آن کاسته نمی شود، بلکه به ثبات و درخشندگی آن نیز افزوده می گردد [۸]. علاوه بر این، رنگ های سنتی گیاهی حاصل تجربه صدها ساله مردمان سخت کوش سرزمینی است که همواره با اقتباس از طبیعت به زندگی خود رنگ بخشیده اند، به این سبب از ارزش معنوی و مادی بسیاری برخوردار هستند. رنگرزی طبیعی، حاصل رنگرزی گیاهان، برخی حشرات و مواد کانی می باشد که به روش های گوناگون استخراج شده و در رنگرزی به کار گرفته می شوند [۹]. تقریباً رنگ های طبیعی را می توان از بخش های مختلف گیاهان مانند پوست، برگ، میوه، دانه، ساقه و ریشه تهیه کرد به طوری که طیف وسیعی از رنگ ها از ریشه و ساقه گیاهان به دست می آید [۷]. تبریزی (۱۳۸۸) در گزارشی تهیه نخ و رنگرزی به کمک برخی گیاهان در بین قبیله سنگسری در ایران اشاره می کند [۱۰]. موحد (۱۳۸۷) به رنگرزی الیاف نساجی با استفاده از گل همیشه بهار اشاره دارد [۱۱]. اوکتایی (۱۳۶۳) علاوه بر روش رنگرزی سنتی، به بررسی و شرح ۲۲ گونه گیاهی رنگده نظیر زعفران، گل بابونه، ترشک، ریش بز، گزنه و غیره اشاره کرده است [۱۲]. میکروپولو و همکاران (۲۰۰۹) در مطالعات خود به رنگرزی طبیعی و استفاده سنتی از گیاهانی نظیر زعفران، زردچوبه، انواع توت، حنا، گلرنگ و روناس اشاره کرده اند [۱]. گرین (۱۹۹۵) در نتایج تحقیقاتی خود بیان می کند که زعفران و زردچوبه به عنوان گیاهان رنگزا در رنگ آمیزی الیاف به کار می روند [۱۳]. پاراکاش-کالا (۲۰۰۲) در تحقیقی دانش بومی رنگرزی پشم و الیاف طبیعی را در قبیله بوتیا در منطقه هیمالیا در هند مورد بررسی قرار داده است [۷]. پوتسانگام و همکاران (۲۰۰۸) در تحقیقی رنگرزی طبیعی به وسیله گیاهان و دانش بومی آن را در شمال هند در